

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Samfundsmæssig modernisering og subjektivitet

Anmeldelse af Thomas Ziehe: "Ambivalenser og mangfoldighed

Rasmussen, Palle Damkjær

Published in:
Sociolog-Nyt

Publication date:
1990

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Rasmussen, P. D. (1990). Samfundsmæssig modernisering og subjektivitet: Anmeldelse af Thomas Ziehe: "Ambivalenser og mangfoldighed. *Sociolog-Nyt*, (115), 37-41.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- ? Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- ? You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- ? You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

SAMFUNDSMÆSSIG MODERNISERING OG SUBJEKTIVITET

Thomas Ziehe: Ambivalenser og mangfoldighed. Tekster om ungdom, skole, æstetik og kultur. Redigeret af Johan Fornäs og Elo Nielsen, oversat af Hans Christian Fink. Politisk Revys forlag, København 1989.

Anmeldt af Palle Rasmussen, Aalborg Universitetscenter.

Thomas Ziehe har i 80'erne været en kendt skikkelse inden for det forskningsfelt, som forbinder pædagogik med socialisations-og kulturteori. Han udgav i 1975 bogen "Pubertät und Narzissmus", som var et forsøg på sammenfatning og sociologisk forklaring af nye former for personlighedsudvikling, som udvikles i de moderne kapitalistiske samfund, og som måske især slår igennem hos de unge. Denne analyse er også udgangspunkt for nogle af de tidligst skrevne bidrag i den foreliggende bog, især artiklen "set fra subjektets synspunkt". Ziehes narcissisme-analyse fik stor gennemslagskraft i den kritisk-pædagogiske debat i Vesttyskland. Bogen blev aldrig oversat til dansk, men den blev hyppigt refereret, og sammen med Cristopher Lasch bidrog Ziehe til at gøre "narcissisme" til en gængs karakteristik af moderne mennesker i almindelighed og unge i særdeleshed. Bl.a. som reaktion på denne generaliserende anvendelse af begreber, som specifikt er udviklet til karakteristik af psykiske strukturer og processer, har Ziehe i sine senere arbejder gjort meget ud af at fastholde sammenhænge mellem sociale, kulturelle og psykiske forandringsprocesser. Det var allerede tydeligt i bogen "Plädoyer für ungewöhnliches Lernen", som han skrev sammen med Herbert Stubenrauch (1982, dansk oversættelse 1983), og det er endnu mere tydeligt i den foreliggende bog.

"Ambivalenser og mangfoldighed" er et udvalg af Ziehes artikler fra 80'erne. Bogen rummer 10 artikler og et interview, grupperet inden for 4 temaer: "ungdom", "skole", "æstetik og kunst" og "teori og kultur". Men disse temaer afspejler de sammenhænge artiklerne er produceret i snarere end artiklernes konkrete indhold. Den gennemgående problematik er nutidige menneskers erfaring af og reaktioner på den kulturelle og psykiske frisættelse i det moderne samfund. Og Ziehes konkretisering af denne problematik er ikke bundet snævert til de nævnte temaer. F.eks. er det i afsnittet om "æstetik og kunst" man finder den mest udførlige diskussion af forskellen på det socialdemokratiske og det ny-konservative moderniseringsfremstød (s 109 ff.).

Men det er trods alt i afsnittet om "teori og kultur" man finder Ziehes mest tydelige forsøg på en samlet formulering af bogens gennemgående problematik.

En af de centrale artikler er "Den evige jagt efter nærhed og sikkerhed" (i en tidligere udgave er den offentliggjort artikelsamlingen "Pædagogik og modernitet", red. Jens Bjerg). Her tager Ziehe eksplicit udgangspunkt i Habermas' analyse af livsområdernes modernisering, og søger så at konkretisere/udbygge forståelsen af de subjektive sider af denne proces. Bruddet med traditionen i kulturen åbner en række nye muligheder for individerne. Der bliver adgang til en lang række "refleksive vidensformer", dvs. typer af viden om en selv, som kan være basis for selvbevidsthed. Samtidig stiger forventningen til at man kan ændre sig selv eller sin livsstil i en ønskværdig retning, og dette giver igen et skærpet behov for at begrunde ens levevis (når jeg nu selv kan præge mit liv, hvorfor er det så sådan..?). Dette kalder Ziehe for en retfærdiggørelseslogik. Denne udvikling betyder også en øget mulighed for (men samtidig krav om) individualisering, om at udstikke sin egen løbebane, når man nu ikke længere er bundet af sin herkomst.

Det er ofte blevet påpeget, at den kulturelle modernisering på denne måde kan føre til en overbebyrdning af den menneskelige subjektivitet. Ziehe søger en mere afgrænset problematik, nemlig spørgsmålet om defensive og regressive reaktioner på udviklingen. Fra Walther Benjamin henter han den tese, at kvaliteten i erfaringsformer (det Benjamin kalder *aura*) først bliver mærkbar, når de er ved at forsvinde. Nedbrydnings-erfaringen har en særlig intensitet, som Benjamin sammenligner med den mentale mellemtilstand mellem drøm og vågentilstand. Ziehes pointe her er at den traditionelle *aura* på mange områder er forfaldet for længst, og at det vigtigt at skelne mellem erfaringen af selve forfaldsprocessen (nedbrydningserfaringer) og senere erfaringer. Dette fører til en erfarings-historisk fase-inddeling mellem:

- Det traditionelle
- Det kontra-traditionelle (som knytter sig til erfaringen af *aura*'s forfald)
- Det post-traditionelle (som ikke bygger på erfaringen af *aura*-forfaldet, og dermed heller ikke kan trække på denne erfarings intensitet)

Den mangfoldighed af muligheder, som i fase 2 bliver tilgængelige via frisættelsen fra traditionerne, bliver i betydeligt omfang afsøgt og udnyttet. Men med overgangen til fase 3 udtømmes den intensitetserfaring, som har været drivkraft i afsøgningen af nye udtryks- og livsformer. Ziehe kan nu formulere problemet således:

"Hvis de videnskift, som den kulturelle modernisering fremprovokerer, potentielt kan opfattes som en abstraktionsgevinst og som en udvidelse af vilkårlighedens spillerum, er der ikke dermed givet noget tilstrækkeligt belæg for at antage, at åbningen af disse nye muligheder vil kunne udnyttes i livsformernes hverdagsrealitet. Tværtimod kan man udmærket forestille sig, at det netop antagne uigenkaldelige tab af kontra-traditionel intensitetserfaring nu i første omgang afslører nogle intensitetstab, der giver den kulturelle modernitet en "anden temperatur"(s 161).

I den moderniserede, post-traditionelle hverdag opleves den stærke udvidelse af valgmulighederne som et tab af nærhed og mening, som er irritations- og angstfremkaldende. Dette fremkalder nogle defensive reaktioner, som søger at installere entydighed, stabilitet, varme og intimitet i den umiddelbare livssammenhæng og selvopfattelsen. Et håbløst projekt, som imidlertid blokerer for en produktiv udnyttelse af frisættelsens muligheder. Ziehe formulerer det således, at der sker en "(re)provinsialisering af den livsverden, som bar brudt med traditionen"(s 164). Der sker således en deformation af det moderne. Det skal man dog ikke affinde sig med, mener Ziehe, og uden at udvise overdreven optimisme peger han på nogle muligheder for at udvikle mere produktive reaktioner på den posttraditionelle erfaring. Kodeordet er selvbegrænsning i omgangen med mangfoldigheden af udfoldelses- og identifikationsmuligheder. Ikke selvbegrænsning som ideal, men som et middel til gradvis at "modnes" i omgangen med de nye muligheder, og undgå at fremprovokere defensive, blokerende reaktioner.

Jeg har refereret denne artikel forholdsvis udførligt for at give et indtryk af Ziehes problemformulering og argumentationsform. Især bestemmelsen af reaktionerne på moderniseringen er gennemgående stof i de fleste af artiklerne, men ikke i form af gentagelser, for Ziehe trækker hele tiden nye eksempler frem og forsøger sig med nye kategoriseringer af reaktionerne. I artiklen "Værdigyldighed og værdiorienteringer" peger han på at også udviklingen i filosofiens forsøg på at udvikle begrundede, alment gyldige værdier afspejler en stigende erkendelse af moderniseringens konsekvenser. I "Fremad mod halvtredserne?" diskuterer han især nykonservatismens forsøg på formulere post-traditionelle værdiorienteringer. Tilsvarende bliver handlingsanvisningerne søgt konkretiseret i.f.t. de handlingsfelter, Ziehe forholder sig til, og det vil især sige skolen. En af de pointer, som Ziehe ofte gentager, er en advarsel mod en snævert forstået erfaringspædagogik, hvor det drejer sig om at hente elevernes hverdag ind i skolen:

"At åbne skolen for livet er kun betinget et frugtbart krav, for dette så ofte citerede "liv" er jo ikke så uskyldigt endda. Vi vil altså ikke kunne blive stående ved en socialisationsteori, der i en vis forstand subjektblindt blot tager de kulturelle moderniseringer til efterretning og spørger hvad de unge har "brug for" i livet.(...) Vi må udvikle en dannelsesteori, der spørger om hvordan vi kan lære at omgås den ambivalente kulturelle modernisering på en sådan måde, at det ikke bliver det regressive behov for sikkerhed, der i sidste ende får overtaget. Det drejer sig altså om at fastholde en modstandsdygtighed over for realiteten og ikke simpelt hen at åbne skolen for realiteten" (s 54).

"Ambivalenser og mandfoldighed" er en meget læseværdig bog. Den handler om de vanskeligheder med at udvikle meningsfylde, oplevelsesintensitet og identitet som de fleste af os vel også personligt kender til, og dens styrke ligger i Ziehes stadige forsøg på at præcisere det kulturelle og psykiske indhold i moderniseringen og de subjektive konsekvenser på den. Især vil jeg Ziehes forståelse af det dynamiske forhold mellem kulturelle og psykiske processer, som på frugtbar måde er præget af hans psykoanalytiske udgangspunkter. På dette punkt adskiller Ziehe sig klart fra Habermas, hvis teoridannelse ellers (som bogens redaktører også fremhæver) er blevet en mere og mere tydelig inspirationskilde for Ziehe op gennem 80'erne.

Det empiriske grundlag for Ziehes analyser er imidlertid problematisk. Redaktørerne karakteriserer i forordet hans arbejdsmåde som "Ikke empirisk forskning, men en form for teoretisk arbejde belyst med erfaringer og eksempler fra hverdagslivet"(s 8). Denne arbejdsform bidager til at gøre artiklerne umiddelbart relevante i.f.t. læserens hverdagsliv, men man kommer ikke uden om at den svækker analysens gyldighed. Også forskerens opmærksomhed er jo selektiv, og når han går til virkeligheden for at finde gode eksempler er der en klar fare for at han overser de gode eksempler, der grundlæggende modsiger hans teoretiske forståelse. Denne fare kan man til en vis grad gardere sig mod gennem præciseringer af begrebernes gyldighed; men under alle omstændigheder giver det et spinkelt grundlag for en videreudvikling af analysen.

Men som sagt: "Ambivalenser og mangfoldighed" er interessant læsning. Mange af artiklerne er opstået som foredrag, og det mundtligt udgangspunkt gør bogen meget lettere at læse end så meget tysk akademisk prosa. Oversættelsen er også god, selv om jeg er stødt på enkelte skønhedsfejl (som på s 75, hvor Ziehe gøres til referent i stedet for foredragsholder). Og så er det rart, at redaktørerne har besørget en komplet oversigt over Ziehes publikationer.

7.3.1990